

Konkordat z 1925 roku przestał obowiązywać

Autor tekstu: **Stanisław Piotrowski**

Jednomyślną uchwałą Rady Ministrów z dnia 12 września 1945 roku, powziętą na wniosek Ministra Administracji Publicznej dra Władysława Kiernika, Rząd Polski stwierdził, że konkordat zawarty pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską przestał obowiązywać wskutek jednostronnego zerwania go przez akty prawne, zdziałane w okresie okupacji a sprzeczne z jego postanowieniami. W p. Iigim powyższej uchwały Rada Ministrów stwierdziła, że w przeciwieństwie do większości państw Stolica Apostolska nie uznała dotychczas Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej i w następstwie tego pomiędzy Stolicą Apostolską a Rządem Polskim nie istnieją normalne stosunki dyplomatyczne.

Uchwała Rady Ministrów z dnia 12 września 1945 r., mająca doniosłe znaczenie prawne w wewnętrznych stosunkach między Państwem a Kościołem, znalazła swój oddźwięk w sądzie w sprawie hipotecznej o sprostowanie wpisu w księdze wieczystej. Sąd Apelacyjny w Poznaniu zajął w toku instancji stanowisko, że konkordat obowiązuje jako ustawa wewnętrzna. Powołując się na podręcznik prof. Makowskiego o prawie międzynarodowym z 1919 roku, Sąd Apelacyjny przytoczył, że są trzy rodzaje konstrukcji prawnej konkordatu: teoria legalna, która przeważa w praktyce, uważa konkordat za wyraz zgodnych poglądów Państwa i Kościoła; według niej konkordat obowiązuje jako ustawa państwowa i odwołanie jej zależy tylko od Państwa (od jego władzy ustawodawczej). Teoria popalna, według której konkordat jest przywilejem nadanym państwu przez papieża i teoria umowna, uznająca konkordat za umowę obowiązującą jednakowo obie strony.

Przyjmując jako podstawę pierwszą z wymienionych teorii, tj. teorię legalną, Sąd Apelacyjny podkreślił, że konkordat zawarty między Polską a Stolicą Apostolską 10 lutego 1925 roku był zatwierdzony ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 roku, jako układ określający stosunek Państwa do Kościoła Katolickiego. Zdaniem Sądu Apelacyjnego ustawa ta obowiązuje nadal, gdyż nie została uchylona przez powołany do tego organ ustawodawczy. Wprawdzie prasa podała wiadomość, że Rada Ministrów powzięła uchwałę, uznającą konkordat za zerwany przez Stolicę Apostolską skutkiem niedotrzymania przez nią zobowiązań wynikających z konkordatu, jednakże uchwała powyższa nie była ogłoszona w Dzienniku Ustaw w formie oświadczenia Rządu o notyfikowaniu tej uchwały Stolicy Apostolskiej. Moc wiążąca konkordatu jako ustawy wewnętrznej nie przesądza zdaniem Sądu Apelacyjnego kwestii, czy konkordat obowiązuje jako umowa międzypaństwowa.

Według art. I konkordatu i zgodnie z art. 114 Konstytucji z 1921 roku Kościół Rzymsko-Katolicki rządzi się własnymi prawami. Stosować więc należy przepisy prawa kanonicznego - taki jest wniosek końcowy Sądu Apelacyjnego.

Stanowisko Sądu Apelacyjnego, że konkordat zachował moc obowiązującą wbrew uchwale Rady Ministrów z dnia 12 września 1945 roku jest prawnie nieuzasadnione.

Jeżeli chodzi o prawo międzynarodowe, które było punktem wyjścia dla Sądu Apelacyjnego, to należy podkreślić, że obecnie nie jest miarodajna ani teoria legalna, ani popalna. Wystarczy zajrzeć do wykładu uniwersyteckiego o stosunku Kościoła do Państwa prof. Sawickiego (Warszawa, 1947), aby stwierdzić, że dziś obie te teorie zostały porzucone i większość opinii uznaje teorię umowy obustronnej, wiążącej obie strony. Istotą konkordatu jest umowa, w której obie strony przyjmują na siebie pewne zobowiązania i przyznają pewne prawa (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dn. 10.4.1933 Zb. O.S.N. 214/33). Nie można rozważać sprawy obowiązywania konkordatu jako ustawy wewnętrznej oddzielnie od sprawy obowiązywania konkordatu jako umowy międzynarodowej, ponieważ istotnym celem zawarcia konkordatu było wprowadzenie jego postanowień w Państwie Polskim wprost lub drogą przepisów pochodnych. Nie można zatem przyjąć, że konkordat przestał obowiązywać tylko jako umowa międzynarodowa, bo w oderwaniu od stosunków wewnętrznych w Państwie Polskim między Kościołem a Państwem, które określa, konkordat byłby kartką papieru bez treści.

Według powołanego przez Sąd Apelacyjny podręcznika prawa międzynarodowego prof. Makowskiego umowa międzynarodowa przestaje istnieć w szczególności w razie niedotrzymania przez jedną ze stron zobowiązań umownych, skutkiem czego druga strona ma

prawo uważać umowę za zerwaną (Prawo Międzynarodowe, Warszawa, 1922, str. 396/7). Tym bardziej będzie jedna ze stron uprawniona do uważania umowy za zerwaną, jeżeli, jak w danym wypadku, druga strona wyraźnie naruszyła zobowiązania umowne. Stwierdza to wyraźnie Liszt (*Völkerrecht*, Berlin, 1925, str. 267) oraz Oppenheim, który uzależnia tylko od uznania drugiej strony, czy zechce uznać za nieważny traktat naruszony przez kontrahenta. (*International Law*, London, 1920, tom I, str. 696). „Jest bowiem — mówi prof. L. Erlich - ogólnie przyjętą w teorii i praktyce normą prawa narodów, że strona umowy prawa narodów może uznać umowę tę za zgasłą, w drodze wyraźnego oświadczenia, jeżeli kontrahent umowy nie dopełnia" (L. Erlich, *Prawo Narodów*, Kraków, 1947, str. 255).

Liszt uważa również, że strona pokrzywdzona może unieważnić także i ustawodawstwo krajowe, oparte na umowie naruszonej przez drugą stronę. Uczynił to Rząd Polski, stwierdzając w swojej uchwale, podanej do powszechnej wiadomości, że konkordat przestał obowiązywać skutkiem zerwania go przez Stolicę Apostolską.

Niesłusznie podkreśla Sąd Apelacyjny, że uchwała Rządu nie była ogłoszona w Dzienniku Ustaw, gdyż ustawy sejmowej nie można uchylić uchwałą Rady Ministrów, chociażby nawet ogłosiło się ją w Dzienniku Ustaw we formie oświadczenia rządowego. Natomiast Rząd Polski nie mógł notyfikować swej uchwały Stolicy Apostolskiej, ponieważ Stolica Apostolska nie uznała go, co Rząd Polski stwierdził wyraźnie w swojej uchwale.

Nasuwa się pytanie, czy konkordat mógł być uchylony bez ustawy sejmowej. Wystarczy przytoczyć parę przykładów w odpowiedzi na to pytanie. Wszystkie umowy z Niemcami zostały uchylone bez osobnej ustawy, chociaż były również ratyfikowane w drodze ustawy sejmowej. Uchylona została bez specjalnej ustawy niezgodna z nowym porządkiem prawnym ustawa o wytwarzaniu i handlu dewocjonaliami i przedmiotami kultu religijnego z dnia 25 marca 1938 roku. Uzależniała ona uprawnienia od wyznania, stwierdzonego w księdze stanu cywilnego, gdy obowiązujące obecnie prawo o aktach stanu cywilnego nie zna rubryki wyznania w ogóle. Do historii przeszła ustawa z 1938 roku o ochronie imienia Józefa Piłsudskiego i rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 1934 roku o miejscach odosobnienia, zanim jeszcze zostało wyraźnie uchylone dekretem z 22. 1. 1946 r. o odpowiedzialności za klęskę wrześniową (Dz.U. Nr 5, poz. 46).

Stanowisko, że konkordat nie obowiązuje, podziela sam Kościół skoro nie wypełnia wpływających z konkordatu zobowiązań (np. art. VIII, IX, XIX itd.). Wraz z konkordatem przestały obowiązywać przepisy pochodne na nim oparte. I tak nie obowiązuje w szczególności:

1) Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 19.12.1925 r. w sprawie komisji mieszanych dla ochrony zabytków sztuki i kultury, znajdujących się w katolickich kościołach i lokalach kościelnych (Dz.U. R.P. Nr 6, poz. 35/26), wydane na mocy art. XIV konkordatu.

2) Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 23.3.1926 r. w sprawie udzielenia pomocy państwowej przy wykonywaniu postanowień i dekretów kościelnych (Dz.U. R.P. Nr 44, poz. 271), wydane w wykonaniu art. IV konkordatu.

3) Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów i zainteresowanych ministrów w sprawie organizacji kościelnej duchowieństwa wojskowego (Dz.U. R.P. Nr 124, poz. 714), wydane na podstawie art. VII konkordatu.

4) Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7.2.1928 r. o wpisywaniu do ksiąg hipotecznych praw własności polskich osób prawnych kościelnych zakonnych (Dz.U. R.P. Nr 16, poz. 120), bo powołuje się w art. 1 na art. XXIV konkordatu i normuje tylko wypadki szczególne w art. XXIV konkordatu określone, gdy nieruchomości lub inne prawo było w posiadaniu Kościoła w dniu 10 lutego 1925 roku a nie było wpisane do księgi hipotecznej.

5) W rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 6.3.1928 r. o opiece nad zabytkami (Dz.U. R.P. Nr 29, poz. 265) nie obowiązuje przepis art. 28 wyjmujący grunty kościelne spod wyłączenia dla badań naukowych na mocy art. XIV konkordatu.

6) W ustawie o składkach na rzecz Kościoła Katolickiego z 17.3.1932 r. (Dz.U. R.P. Nr 35, poz. 358), która nie weszła w życie wobec niewydania rozporządzeń wykonawczych, nie obowiązuje przepis art. 11 ustęp ostatni, wymagający, by działalność komitetu parafialnego była zgodna z postanowieniami ust. 2 i 3 art. XIV konkordatu. (Obowiązek zachowania przepisów technicznych i artystycznych ustaw budowlanych i o ochronie zabytków - przepis bez znaczenia, gdyż i bez niego obowiązują wszystkich przepisy budowlane i o ochronie zabytków; komisje diecezjalne dla ochrony zabytków).

7) W ustawie z 17.3.1932 r. o chowaniu zmarłych i stwierdzaniu przyczyny zgonu (Dz.U.

R.P. Nr 35, poz. 359) nie obowiązuje przepis ust. 2 art. 6 ustawy, powołujący się na art. XVII konkordatu w sprawie cmentarzy dla katolików.

Zachodzi pytanie, jakie przepisy obowiązują w dziedzinie wyznania rzymsko-katolickiego wobec nieobowiązania konkordatu i opartych na nim przepisów. Według art. 114 Konstytucji z 17 marca 1921 roku Kościół Rzymsko-Katolicki rządził się własnymi prawami. Na tej podstawie obowiązywały przepisy kodeksu kanonicznego z 1917 roku w granicach obowiązującego w Państwie porządku prawnego, co wynikało z art. 113 Konstytucji, który stanowił, że żaden związek religijny nie może stawać w sprzeczności z ustawami Państwa. Konkordat ze Stolicą Apostolską potwierdził w art. I-ym powyższy stan rzeczy. Skutkiem ustania mocy obowiązującej konkordatu wrócił ten stan, który istniał przed nim a zatem obowiązuje kodeks kanoniczny z tym, że granice porządku prawnego w Państwie określa dziś w pierwszym rzędzie Manifest Lipcowy oraz ustawa konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 roku. Z Konstytucji z 17 marca 1921 r. pozostały bowiem w mocy tylko jej podstawowe założenia.

Dla wyjaśnienia zakresu tych założeń miarodajną jest deklaracja Sejmu Ustawodawczego z dnia 22 lutego 1947 roku w przedmiocie realizacji praw i wolności obywatelskich. Głosząc równość wobec prawa bez względu na religię Sejm zadeklarował w tej uchwale uroczyście, iż w swych pracach będzie kontynuował między innymi realizację wolności sumienia i wyznania.

W świetle powyższych postanowień ustawy konstytucyjnej z 19 lutego 1947 roku i deklaracji sejmowej z 22 lutego 1947 roku należy uznać za podstawowe założenie Konstytucji z 17 marca 1921 roku zasadę autonomii wewnętrznej Kościoła jako uznanego związku religijnego wyrażoną w art. 113 z zastrzeżeniem granic zakreślonych ustawami Państwa. Na tej zasadzie należy przyjąć, iż kodeks kanoniczny zachował swoją moc obowiązującą jako wewnętrzne prawo Kościoła w granicach obowiązującego obecnie w Państwie porządku prawnego. Kodeks kanoniczny, jak to stwierdził Sąd Najwyższy w swoim orzeczeniu z 3. X. 1934 r. (Zb. O.S.N. Nr 107/35), nie zawiera postanowień o ponoszeniu ciężarów na rzecz Kościoła i odwołuje się w tej mierze do praw partykularnych czyli ustaw obowiązujących w danej miejscowości. Zasadę powyższą wypowiedział też art. IV konkordatu, przewidujący pomoc państwową przy poborze taks lub prestacji, przeznaczonych na cele kościelne, a **przewidzianych przez ustawy państwowe**. (por. wyrok N.T.A. z 10.12.1934 r. O.S.P. 748/35).

Według art. XXV konkordatu wszystkie ustawy, rozporządzenia lub dekryty, sprzeczne z postanowieniami konkordatu utraciły moc prawną z chwilą jego wejścia w życie.

W związku z powyższym przepisem okólnik Prezesa Rady Ministrów z dnia 26.8.1925 roku wydany celem wykonania art. XXV konkordatu co do ustaw, rozporządzeń i dekretów sprzecznych z jego postanowieniami, podał wykaz tych przepisów prawnych, które przestały obowiązywać, jako sprzeczne z postanowieniami konkordatu (Monitor Polski Nr 204 z 4.9.1925 r.). W latach późniejszych dwukrotnie jeszcze ogłaszano wykaz przepisów, które przestały obowiązywać w myśl art. XXV konkordatu rozp. Prezesa Rady Ministrów i zainteresowanych ministrów z 26.5.1931 r. (Dz.U. R.P. Nr 51, poz. 424) i z 25.3.1933 r. (Dz.U. R.P. Nr 24, poz. 197).

Powyższe wykazy nie wymieniają ustawy pruskiej z 20.6.1875 roku o zarządzie majątkiem kościelnym, według której zarządzała nim katolicka gmina kościelna, jednakże Sąd Najwyższy stwierdził w orzeczeniu z 20.11.1931 roku (O.S.P. 249/32), że przepisy tej ustawy w przedmiocie ustroju gmin kościelnych jako podmiotu prawnego majątku kościelnego i jednostek administracyjnych utraciły moc obowiązującą, a osoby prawne, w szczególności gminy kościelne, które istniały na podstawie uchylonych przepisów, przestały istnieć i zostały zastąpione przez osoby prawne uznane w ich zakresie przez prawo kanoniczne. W tym miejscu należy nadmienić, że Sąd Najwyższy stwierdził również, w orzeczeniu z 24.1.1936 r., że katolickie gminy parafialne, istniejące w b. zaborze austriackim nie są osobami prawnymi, gdyż nie uznaje ich za takie prawo kanoniczne (Z.O.S. 328/36).

Zasadniczą zmianę w kwestii obowiązywania przepisów o świadczeniach na rzecz kościoła wprowadziła ustawa z 17.3.1932 roku, o składkach na rzecz Kościoła Katolickiego (Dz.U. R.P. Nr 35, poz. 358), uchylając wszystkie dotychczasowe przepisy, dotyczące pobierania podatków względnie składek kościelnych z wyjątkiem przepisów, określających wymiar udziału patrona. W ustępie drugim tego artykułu ustawa poleciła w ciągu roku od jej wejścia w życie zakończyć sprawy wszczęte na podstawie dawnych przepisów a zatem przeprowadziła dokładnie uchylenie dotychczasowych przepisów w praktyce.

Uchylenie dotychczasowych przepisów dzielnicowych przez wymienioną ustawę stwierdził też wyraźnie Najwyższy Trybunał Administracyjny w wyroku z 10.12.1934 (O.S.P. 748/35).

Ze względu na zachowanie w mocy przez ustawę z 17 marca 1932 roku dotychczasowych przepisów w sprawie wymiaru udziału patrona, nie utraciła zupełnie mocy obowiązującej w b. zaborze austriackim ustawa krajowa z 15.8.1866 roku o stawianiu kościołów i budynków w parafiach, czyli ustawa o tzw. konkurencji kościelnej, co stwierdził pośrednio Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 3.10.1934 r. (Zb. O.S.N. 107/35, O.S.P. 88/35).

Ponadto Najwyższy Trybunał Administracyjny uznał, iż obowiązuje również w pewnej mierze w b. zaborze pruskim ustawa z 20.6.1875 (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z 20.11.1931 r. O.S.P. 249/32). Stanowisko powyższe podzielają też Kumaniecki, J. St. Langrod i Wachholz w swoim zarysie Prawa Administracyjnego (Kraków-Warszawa, 1939 str. 333/4).

Zachowanie mocy obowiązującej przez pewne ustawy, dzielnicowe w dziedzinie administracji wyznania rzymsko-katolickiego nie ma jednak znaczenia, wobec tego, iż ustał obowiązek udzielania pomocy państwowej dla wykonania jakichkolwiek postanowień i dekrétów kościelnych, przewidziany w art. IV konkordatu.

[Źródło: „Państwo i Prawo”, nr 12/1947, s. 3-8.]

(Publikacja: 08-11-2003)

Oryginał.. (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,2898>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl